

KAPITULLI V: Pasojat

Lufta e Dytë Botërore, si konflikti më i madh në historinë e njerëzimit, la pas një sërë gjurmësh të thella dhe të paharruara. Qëllimi i këtij kapitulli është që të sjellë më pranë nesh disa nga pasojat e luftës, nëpërmjet burimeve të mëposhtme – duke filluar me numrin e të plagosurve dhe të vrarëve, me shpërnguljen me forcë të popullsisë gjatë dhe pas luftës ose përmes natyrës së ndryshimeve politike në shumicën e vendeve të këtij rajoni.

Për shkak të hapësirës së kufizuar, disa nga pasojat e luftës preken pak ose nuk janë përmendur fare, për shembull, ndryshimet në strukturën etnike të popullsisë, shkatërrimet e luftës dhe rindërtimi pas saj, ndëshkimet e bashkëpunëtorëve të pushtesit pas luftës, ndryshimet politike pas luftës dhe lufta civile në rastin e Greqisë.

Va. Humbjet dhe viktimat e luftës

V-1. Në Konferencën e Paqes në Paris, Enver Hoxha flet për të vrarët dhe dëmet materiale që pësoi Shqipëria

“Sakrificat e popullit tonë qenë shumë të mëdha. Në një popullsi prej 1 milion banorësh, 28 000 u vranë. 12 600 u plagosën, 10 000 u internuan si të burgosur politikë në Itali dhe Gjermani dhe 35 000 u vunë të kryejnë punë të detyruar; nga 2 500 qytete dhe fshatra në Shqipëri, 850 u rrënuan ose u shkatërruan plotësisht; të gjitha llojet e komunikacionit, të gjitha portet, minierat dhe prodhuesit e energjisë elektrike u shkatërruan. Prodhimet bujqësore dhe gjëja e gjallë u grabitën dhe e gjithë ekonomia e vendit u shkatërrua. Nga ana tjetër, armiku pësoi këto humbje: 53 639 italianë dhe gjermanë u vranë, u plagosën ose u burgosën. Rreth 100 tanke dhe autoblinda u asgjësuan, 1 334 armë artilerie dhe mortaja u asgjësuan, 1 934 kamionë dhe 2 855 mitralozë u morën ose u asgjësuan, pa përmendur këtu pushkët, municionet dhe rezervat e asgjësuarat ose të marra nga armiku.”

O'Donnel, f. 13.



A është plotësisht i besueshëm ky burim? Argumentoni qëndrimin tuaj.

► Fig. 50. 17 nëntor 1944



Epopeja e Luftës Antifashiste Nacionalçlirimtare të popullit shqiptar, 1939-1944.



Kjo tablo e piktorit Bukurosh Sejdini paraqet pamjen e çlirimit të kryeqytetit shqiptar, Tiranës, nga partizanët.

V-2. Një gazetar zviceran përshkruan shkatërrimin e Podgoricës

Podgorica ka marrë pamje të tmerrshme! Ky qytet, i cili përpara luftës ishte i bukur dhe i përparuar, me një popullsi prej 15 000 banorësh, u bombardua pesëdhjetë e dy herë nga avionët anglo-amerikanë dhe është shkatërruar krejtësisht. Habitësh kur shikon ndonjë banor që kalon në mes të gërmadhëve; shumica e tyre janë të veshur keq, pa këpucë, dhe kanë mbetur pa energji elektrike. Janë pothuajse pa ushqim dhe jetojnë në mes të

gërmadhëve. Tmerroresh kur mendon se si do e kalojnë dimrin këta të mjerë.

Selhanović, f.14.



F.J.Roajoni ishte zyrtar i lartë i Lidhjes Ndërkombëtare të Shoqatave të Kryqit të Kuq me qendër në Gjenevë. Ai vizitoi Podgoricën menjëherë pas luftës dhe ka bërë një përshkrim të situatës në qytet në atë kohë. Roajoni botoi në gazetën *Tribune de Geneve* të datës 11 tetor 1945, artikullin me titull “Mali i Zi – shteti i vogël i zhgënjyer prej luftës”.

Tabelat

1.Numri i të vranëve në Jugosllavi sipas kombësisë

Kombësia	Koçoviç (1985)	Zherjaviç (1989)
Serbë	487.000	530.000
Malazez	50.000	20.000
Kroatë	207.000	192.000
Myslimanë	86.000	103.000
Sillovenë	32.000	42.000
Maqedonas	7.000	6.000
Të tjerë	145.000	134.000
Gjithsej	1.014.000	1.027.000

Žerjavić, f. 14, 57.



Llogaritja e parë e numrit të viktimave të Luftës së Dytë Botërore në Jugosllavi është ajo që u paraqit në raportin e Komisionit për Dëmshtëpërlimet të qeverisë jugosllave. Autorit të kësaj përllogaritjeje, një studenti matematike (!) Vladeta Vučkoviçit, iu la dy javë kohë për të kryer dhe për të përfunduar një detyrë kaq të vështirë, së bashku me udhëzimin se “numri duhej të ishte tejet bindës shkencërisht dhe statistikisht”. Llogaritja e tij për humbjet demografike (që përfshinin ata që u vranë në luftë, por edhe rënien e shkallës së lindshmërisë të shkaktuar nga lufta, si dhe emigracionin) ishte 1.7

milion; por në përmbledhjen në fund të këtij shkrimi, ky numër cilësohet si *viktima*, që do të thoshte të vranë në luftë.

Kjo tabelë është bazuar në përllogaritjet e kohëve të fundit, të bëra nga Bogoljub Koçoviçi dhe Vladimir Zherjaviçi (njëri autor serb dhe tjetri kroat). Saktësia e këtyre shifrave është, gjithsesi, për t’u vlerësuar. Për shembull, Instituti Silloven për Historinë Bashkëkohore është në mes të një projekti kërkimor, i cili tregon se përllogaritja e viktimave sillovene është shumë e ulët. Autorët (T. Tominshek, M. Shorn dhe D. Dubaja) kanë identifikuar tashmë 87 000 viktima.

2. Humbjet që pësoi Greqia gjatë Luftës së Dytë Botërore

	Humbjet	Shifrat e paraluftës	Humbjet në %
Humbje në njerëz			
Vdekjet (1940 - 1944)	475 000	7 335 000	6,5
Humbje materiale			
Kafshë pune	855 000	2 005 000	42,6
Dhen, derra, shpendë	12 305 000	24 840 000	49,5
Pyje	5 000 km ²	19 189 km ²	25,0
Automjete (për pasagjerë, kamionë, autobusë)	11 300	17 200	65,7
Ura (mbi 6 metra të gjata)			90,0
Mjete hekurudhore (lokomotiva, vagonë etj.)	6 080	6 502	93,5
Ura hekurudhore (mbi 10 metra të gjata)	96	96	100
Ndërtesa	401 000	1 730 000	23,2
Anije tregtare (deri në prill 1945)	434	583	74,5

Ministria e Rindërtimit, Athinë 1946 (Istoria, vëll. 16, f. 63).

3. Humbjet e anijeve tregtare greke gjatë Luftës së Dytë Botërore*

	Flota greke më 1.09. 1939		Anijet greke të humbura deri më 2.09. 1945		Humbja në përqindje	
		Tonazhi gjithsej		Tonazhi gjithsej		
Anijet e mallrave	500	1 766 352				
Anijet e pasagjerëve	55	49 995				
Anijet oqeanike	1	16.690				
Të ndryshme	21	3 997				
Gjithsej	577	1 837 034	432	1 346 520	74%	73,3%
Anijet me vela dhe me motor	713	55 057	551	52 634	77,3%	95,4%
Shuma e përgjithshme	1 290	1 892 091	983	1 399 154		



Në fillim të Luftës, flota tregtare greke ishte e nënta në botë për nga madhësia, kështu që përfshirja e saj që në fillim të luftës (edhe përpara 28. 10. 1940) në krahun e aleatëve ishte një faktor i

rëndësishëm. Flota tregtare greke pësoi humbjet më të mëdha si tonazh bruto në krahasim me çdo vend tjetër. Britania e Madhe ishte e dyta, me 54% të tonazhit bruto të humbur gjatë kësaj lufte.

* Të dhënat janë përpiluar nga Kristos E. Ntounias.

Vb. Shpërnguljet gjatë dhe pas Luftës

TABELAT 4. Emigracioni në Malin e Zi, 1941-1945

Qyteti:	Gjithsej	Meshkuj	Femra
1. Andrijevački	3.319	1.429	1.890
2. Tivar	253	113	140
3. Bijello Polje	495	221	274
4. Kotorr	1.343	602	741
5. Danilovgrad	2.129	949	1.180
6. Berane	876	404	472
7. Beranski	2.515	1.200	1.315
8. Kolashin	962	543	419
9. Nikshiq	2.099	980	1.119
10. Pljevlja	1.292	584	708
11. Podgoricë	3.434	1.635	1.799
12. Cetinë	1.899	925	974
GJITHSEJ:	20.616	9.585	11.031

Luburić, f. 74.

V-3. Fragment nga raporti i një zyrtari federal të Ministrisë së Brendshme Gjermane, drejtuar kreut të administratës civile të Stirias së Poshtme, mbi dëbimin në masë të slovenëve (30 maj 1941)⁷²

Problemi më i vështirë për t'u zgjidhur në Stirian e Poshtme është spastrimi prej elementëve të huaj sllavë, të cilët nuk do të mund të asimilohen gjatë procesit të gjermanizimit. Nëse rigjermanizimi i Stirias së Poshtme do të jetë i suksesshëm dhe kjo zonë periferike juglindore e Rajhut gjerman do të bëhet një barrierë mbrojtëse ndaj Ballkanit gjithmonë të trazuar, popullsia vendase duhet të çlirohet nga çdo substancë që nga pikëpamja racore saboton gjermanizimin ose nga çdo prirje që e pengon atë. Detyra e Shoqatës Patriotike Stiriane mund të arrihet me sukses vetëm nëse kjo zonë pastrohet ashtu siç duhet. Prandaj është planifikuar

dëbimi i popullsisë, i cili do të vihet në praktikë në katër faza dhe në një mënyrë e cila ka qenë e suksesshme në procese të ngjashme në territore të tjera të rifituara nga Rajhu (veçanërisht në Lindje). Argumentet historike për marrjen e këtyre masave janë mëse të qarta. Të kuptuarit drejt të nevojës për të ndërmarrë këtë veprim, do të bëjë të mundur që të lihen mënjanë ndjenjat e tepërta njerëzore, të cilat janë gjithashtu pjesë e natyrës gjermane, sidomos kur kihet parasysh përballja e pamëshirshme e shkatërruese që kombësia gjermane ka pësuar këtu në Stirian e Poshtme prej atyre që tani duhet të largohen. Shpërnguljet drejt Serbisë dhe pjesërisht drejt Kroacisë do të bëhen me anë të trenave, të cilët do të transportojnë secili 1000 veta. Koha e fillimit dhe kohëzgjatja e këtij aksioni (tani për tani janë parashikuar një deri në dy trena në ditë) nuk është përcaktuar ende.

Ferenc, f. 43.

⁷² Gjermania ndërmjet dy luftërave botërore e konsideronte territorin sloven si territor gjerman dhe pas pushtimit donte që ta aneksonte zyrtarisht dhe ta kthente në kufirin jugor të Rajhut. Kjo do të arrihej brenda gjashtë muajsh (deri në fund të vitit 1941). Sllovenët duhej të dëboheshin ose të gjermanizoheshin dhe vendi të popullohej me gjermanë.



Cili ishte qëllimi i dëbimit të planifikuar të popullsisë? Cilat ishin pasojat e këtij plani?

V-4. Raport i komisionerit të lartë të provincës së Lubjanës, mbi programin e veprimtarive në rajon (24 gusht 1942)

Në lidhje me dokumentin konfidencial nr. 1362/2, të datës 16 gusht, më lejoni t'ju paraqes një përmbledhje të veprimtarisë që synoj të zbatoj në këtë provincë. (...)

1. Problemi i popullsisë slovene mund të zgjidhet në tri mënyra:

a. Duke e shfarosur atë;
b. Nëpërmjet dëbimeve;
c. Nëpërmjet shpërnguljes së elementëve kundërshtarë; kjo mund të arrihet duke zbatuar një politikë bashkimi të ashpër, por të drejtë, me qëllim që të hedhim bazat për një bashkëpunim të dobishëm dhe të drejtë. Kjo do të na japë mundësinë e asimilimit, i cili mund të arrihet me kohë. Prandaj duhet të vendosim cilën mënyrë do të zgjedhim.

2. Për dëbimin në masë të popullsisë na duhet të ndjekim një plan të përgatitur që më parë, i cili do të mund të zbatohet në të gjithë provincën. Do të ishte më mirë që të ngrinim kampe pune, në vend të kampeve të përqendrimit, ku njerëzit nuk bëjnë gjë tjetër, veçse rrinë kot.

3. Me qëllim që të zëvendësojmë popullsinë slovene me atë italiane, duhet të përcaktohen hapat e mëposhtëm:

a. Ku do të shpërngulet popullsia slovene;
b. Cila është popullsia italiane më e përshtatshme për t'u vendosur në territoret slovene. Në këtë rast duhet pasur parasysh se populli në veri dhe në pjesën qendrore është ai më i përshtatshmi;
c. Nëse e gjithë zona përgjatë kufirit do të italianizohet, gjerësia e kësaj zone duhet të përcaktohet (20-30 km);
d. Nëse e gjithë popullsia slovene do të shpërngulet, atëherë procesi duhet të fillojë në zonat përgjatë kufirit, zona në të cilat slovenët jetojnë nën sundimin italian.

Për mendimin tim, një zhvendosje e plotë ose edhe e pjesshme e popullsisë slovene do të jetë pothuajse e pamundur gjatë luftës.

Ferenc, f. 73-74.



Ndërkohë që politika e "butë" pushtuese italiane që e pasuksesshme, autoritetet ushtarake dhe ato civile, sipas udhëzimeve të Musolinit, morën të njëjtat masa, ashtu si edhe gjermanët në zonën e tyre të pushtimit. Masa të tilla ishin, p.sh., pushkatimi i të burgosurve dhe ekzekutimi në masë i partizanëve të zënë rob, pushkatimi dhe ekzekutimi i aktivistëve ilegalë të Frontit Çlirimtar, i banorëve të zonave të dyshuara për lidhje me lëvizjen çlirimtare, por, gjithashtu, edhe i njerëzve plotësisht të pafajshëm. (Gjatë gjithë periudhës së pushtimit italian, në Provincën e Lubjanës, forcat ushtarake italiane pushkatuan të paktën 416 persona, 238 grupe njerëzish, të barabartë me 1153 veta, që gjithsej do të thotë 1569 persona, pa llogaritur këtu ata të dënuar nga gjyqi ushtarak në Lubjanë dhe të internuarit në masë). Qëllimi përfundimtar ishte "spastrimi" i territorit kombëtar sloven dhe përgatitja e tij për vendosjen e italianëve pas luftës.



Cilat janë ngjashmëritë dhe ndryshimet midis planit gjerman dhe atij italian? (Krahasoni këtë burim me atë të mëparshmin.)

► Fig. 51. Refugjatë të ardhur nga Bosnja në Serbi, 1941



Milošević, *Izbeglice i preseljenici*, f. 246.



Më shumë se 400 000 refugjatë serbë nga gjithë territoret e Jugosllavisë u strehuan në territorin e Serbisë së pushtuar.

V-5. Persekutimi i pakicave gjermane në Rumani pas Luftës

1. Të gjithë burrat nga mosha 17 deri në 45 vjeç mund të internohen.
2. Gjithashtu, edhe të gjitha gratë nga mosha 18 deri 30 vjeç.
3. Nuk bëhet përjashtim për askënd që u përket kategorive të mësipërme, përveç grave me fëmijë më të vegjël se një vjeç dhe atyre të sëmura, të cilat nuk mund të punojnë.
- (...)
6. Të gjithë ata që do të internohen, do të dërgohen në rajonet përkatëse të xhandarmërisë, nga ku do të shpërndahen në vendet e grumbullimit, të caktuara më parë nga autoritetet e policisë dhe xhandarmërisë lokale; duhet të theksohet se vendet e grumbullimit duhet të jenë pranë stacioneve hekurudhore.
7. Ushqimi për ata që do të internohen, do të sigurohet nga vetë ata deri në vendet e grumbullimit; nga kjo pikë e më pas, ushqimi do të sigurohet nga autoritetet rumune (xhandarët dhe policët) për 2-6 ditë, periudhë në të cilën atyre do t'u jepet të paktën një vakt i ngrohtë në ditë.

Deportarea etnicilor germani din România in Uniunea Sovietică (1945), f. 38-39.



Pushtimi i Rumanisë nga Ushtria e Kuqe bëri që minoriteti gjerman në Rumani të vuante e të persekutohej. Shumë njerëz me etni gjermane u shpërngulën në BRSS. Ky dokument është Urdhri nr. 32.475-S, i lëshuar nga kreu i përgjithshëm i policisë dhe përmban detaje lidhur me internimin e popullsisë me etni gjermane (3 janar 1945).



A solli pushtimi sovjetik liri dhe demokraci në Rumani? A ju duket normale që të shpërngulet një pjesë e popullsisë, thjesht për shkak të përkatësisë së saj etnike? A ishin fajtorë të gjithë ata që u internuan? A ishte i interesuar ndokush në përcaktimin e fajtorëve që duheshin ndëshkuar dhe atyre që nuk ishin fajtorë? A dini ndonjë shembull tjetër të "fajit kolektiv" nga historia e shekullit të 20-të?

V-6. Përkujtesë personale e kryeministrit britanik Uinston Çurçill, drejtuar ministrit britanik të Punëve të Jashtme, në lidhje me internimin e qytetarëve rumunë me origjinë gjermane në Rusi (19 janar 1945)

Përkujtesë personale e Kryeministrit
10, Downing Street, Whitehall
19. L 1945
Nr. Protokolli M. 91/5

MINISTRIT TË PUNËVE TË JASHTME

Më duket se po mbajmë një qëndrim shumë aktiv ndaj internimit për qëllime pune të austriakëve, saksonëve, gjermanëve ose gjysmëgjermanëve të tjerë nga Rumania për në Rusi. Duke pasur parasysh atë që ka vuajtur Rusia, sulmin e paramenduar që Rumania ndërmori kundër saj, ushtritë e panumërta që Rusia angazhoi në front në këtë kohë, si dhe kushtet tejet të këqija të njerëzve në shumë pjesë të Europës, nuk e kuptoj përse thuhet se rusët po bëjnë gabim që kërkojnë që 100 ose 150 mijë njerëz të tillë të punojnë në metrotë e tyre. Gjithashtu duhet të kujtojmë se ne premtuam që fatin e Rumanisë ta lëmë kryesisht në duart e rusëve. Duke marrë në konsideratë atë që ka ndodhur, nuk më duket gabim që rusët të marrin çdo rumun, të cilësdo origjinë që të kenë dëshirë, për të punuar për ta në minierat ruse.

19. 1. 1945.

Deportarea etnicilor germani din România in Uniunea Sovietică (1945), f. 31.



Përshkruani nga pikëpamja morale qëndrimin e Uinston Çurçillit. A respektonte ky qëndrim të Drejtat e Njeriut që mbështeteshin nga Kombet e Bashkuara?

► **Fig. 52. Kthimi i Gardës Kombëtare Sllovene (Domobranci) në qershor të vitit 1945**



🔑 Garda Kombëtare Sllovene u krijua në shtator të vitit 1943 në Lubjanë, për të luftuar kundër Frontit Çlirimtar. Ajo u themelua nga gjermanët dhe anëtarët e saj ishin kryesisht katolikë dhe antikomunistë. Gjermanët, të cilët nuk i besonin Gardës Kombëtare, kërkuan që ata të konfirmonin besnikërinë e tyre me një ceremoni publike betimi për ditëlindjen e Hitlerit (20 prill 1944). Në fund të luftës, anëtarë të Gardës Kombëtare, së bashku me ushtrinë gjermane, u tërhoqën në Austri, ku forcat britanike i çarmatosën si bashkëpunëtorë të gjermanëve.

Në qershor të vitit 1945, britanikët i kthyen ata në Slloveni. 7 000 deri në 11 000 prej tyre u vranë në vende të ndryshme të Sllovenisë. Deri në vitin 1975, këto masakra iu mbajtën të fshehta opinionit publik në Slloveni. Gjatë viteve 1980, tema e vrasjeve në masë, përgjegjësia për këto vrasje dhe pasojat e tyre të dhimbshme për kombin slloven filluan të diskutohen haptazi nga intelektualët. Pas zgjedhjeve të para demokratike në vitin 1990, një ceremoni pajtimi u zhvillua në Kocevski Rog, ku ndodhet dhe pjesa më e madhe e varreve masive.

Vc. Ndryshimet në sistemet politike

V-7. Oferta e U. Çurçillit për një marrëveshje⁷³ me “përqindje”

Rumania	Rusia	90%	
	Të tjerët	10%	
Greqia	Britania e Madhe	90%	
	Të tjerët	10%	
Jugosllavia		50/50	
Hungaria		50/50	
Bullgaria	Rusia	75%	90%
Të tjerët		25%	10%

Bulgaria – the Unacknowledged Enemy of the Third Reich
[Bullgaria - Armiku i panjohur i Rajhut të Tretë], f. 96.

► Fig. 53. Populli i Athinës feston mbërritjen e ushtrisë britanike pas çlirimit



Istoria, vëll. 16, f.101.

Key Flamurët britanikë dhe amerikanë mund të shihen përkrah flamurit grek, bashkë me simbolet e EAM-it dhe Partisë Komuniste Greke (KKE).

V-8. Forcimi i autoriteteve të Lëvizjes Nacional Çlirimtare në Bosnjë dhe Hercegovinë

Propozim për konstituimin e Këshillit Antifashist Nacionalçlirimtar të Bosnjës dhe Hercegovinës, si organizmi më i lartë legjislativ dhe ekzekutiv i Federatës së Bosnjës dhe Hercegovinës.

1 korrik 1944

Paragrafi 1

Bazuar në shprehjen e lirë të dëshirës⁷⁴ së kombit të Bosnjës dhe Hercegovinës dhe sipas vendimeve të marra në sesionin e dytë të Këshillit Antifashist Nacionalçlirimtar të Jugosllavisë në Jajcë, më 29 dhe 30 nëntor 1943, Këshilli Antifashist Nacionalçlirimtar i shtetit të Bosnjës dhe Hercegovinës konstituon veten si organi më i lartë i autoritetit shtetëror në Bosnjë dhe Hercegovinë, si një njësi e barabartë federative brenda Federatës Demokratike Jugosllave.

Zgonjanin et al. (red) f. 399.

Key Gjatë vitit 1944, trupat partizane e forcuan autoritetin e tyre në të gjithë Jugosllavinë, duke përfshirë këtu edhe Bosnjën dhe Hercegovinën. Në vendimet e marra nga Këshilli Antifashist Nacionalçlirimtar i shtetit të Bosnjës dhe Hercegovinës, mund të kuptohet se si punuan ata sistematikisht për të arritur monopolizimin e pushtetit të pasluftës në duart e komunistëve.

? Komentoni faktin se në burim përmendet “shprehja e lirë e dëshirës së kombit”, megjithëse nuk u mbajtën zgjedhje në Bosnjë dhe Hercegovinë. A ka ndonjë shembull të ngjashëm me këtë në vendin tuaj?

⁷³ Kjo ofertë iu paraqit Stalinit më 9 tetor 1944.

⁷⁴ Në atë kohë nuk u mbajtën zgjedhje demokratike në Bosnjë dhe Hercegovinë.

V-9. Në maj të vitit 1945, Josif Horvati, gazetar dhe historian, pa me sytë e tij largimin e ustashëve dhe mbërritjen e partizanëve në Zagreb

"8 – Eca nëpër Tushkanac. Rrugës ecja i gëzuar si fëmijë – nuk na ishte lejuar të kalonim këtej qysh prej katër vitesh e një muaji. Kjo gjë e vogël më bëri të ndiej se ishim të lirë, po fillonim një jetë të re. Një ndjenjë shumë e çuditshme në zemër; mendja e njeriut nuk mund ta kuptojë se frika ka kaluar. (...) 9 – Ushtria që erdhi, po kalon nëpër qytet, duket e çrregullt, por e mirarmatosur, luftëtarë të vërtetë. (...) një ushtri e çrregullt dhe luftëtarë të pistë: sa të rreme janë të gjitha ato tablo mbi skenat e luftës – në to, luftëtarët janë gjithmonë të pastër, të rregullt, të krehur dhe të rruar mirë – kjo i kalon caqet e idilizmit ose stilizimit – është budallallëk i kotë. (...) 14 – Për shkak të motit të nxehtë, fjeta keq. Takova

mamanë dhe më pas dola për një shëtitje. Më kërkuan të shkoj në HIBZ (Instituti i Botimeve Bibliografike Kroate), për të regjistruar disa të dhëna vetjake. Atmosfera atje ishte për të ardhur keq. Një mësues ishte caktuar oficer politik në HIBZ dhe nuk e kishte fare idenë e kësaj pune. Shkova në shtëpi me Fricikan; në shtëpi kishte filluar paniku, sepse nja dy veta me uniforma kishin marrë me vete Cigon; por ky incident përfundoi mirë, sepse Cigon e liruan pas gjysmë ore. Vetëm se humbi kutinë e tij të shtrenjtë të veglave."

Josip Horvat, *Preživjeti u Zagrebu*, f. 229-231.



Ç'mendoni për veprimet e qeverisë së re partizane që përshkruhen në pjesën e mësipërme? Sipas jush, a iu nënshtrua ditari i Horvatit një censure vetjake?

► Fig. 54 dhe fig. 55 Hyrja e partizanëve në Zagreb, më 8 maj 1945



Muzeu i Qytetit të Zagrebit.



Përshkruani fotografinë: A kuptohet lehtë se fotografia pasqyron një ngjarje historike? Përse sheshi kryesor i Zagrebit është i zbrazët?

Mitingu në sheshin "Ban Jelačić" në Zagreb, në maj të vitit 1945, pasi partizanët morën pushtetin



Galeria e Arkivit të Shtetit, Zagreb



Përse sheshi kryesor është i mbushur plot me njerëz, vetëm pak ditë pasi partizanët hynë në Zagreb? Cilat ishin arsyet e mundshme për pjesëmarrjen e njerëzve në mitingun e organizuar nga pushteti i ri?

V-10. Fragment nga raporti i mbajtur në një nga mbledhjet e Partisë së Punës Bullgare (Komuniste), ku vihet në dyshim gjykimi i anëtarëve të regjimit të kaluar

20 janar 1945

Rendi i ditës: Shkëmbim idesh dhe opinionesh rreth gjykimit në të dy gjyqet. (...)

Ministri Minço Neïçev: Shokët që janë caktuar prokurorë të popullit, po veprojnë plotësisht gabim. Ata kërkojnë të gjejnë krimin më të rëndë, ndërkohë që krimet e tjera i cilësojnë si më të lehta. Ata kërkojnë dënimin me vdekje vetëm për ata që janë më shumë fajtorë, dhe për të tjerët (të cilët nuk janë po aq fajtorë sa të parët) kërkojnë dënime më të lehta. Ata nuk po kërkojnë të gjejnë prova të mjaftueshme që është kryer një krim i rëndë, i cili meriton dënimin me vdekje, por kërkojnë ta lënë këtë dënim për ata që kanë bërë krime akoma më të rënda.

Georgi Çankov: Linja që po ndjekin prokurorët tanë nuk është linja e popullit..., por si njerëz që qëndruan të veçuar nga lufta e popullit bullgar, ata vetëm po masin shkallën e fajit. Prokurorët tanë nuk po veprojnë ashtu si populli, i cili kërkon të gjejë edhe provën më të vogël që do të provojë se këta kriminelë janë fajtorë...

Traiço Kostov: Në asnjë mënyrë nuk mund të biem në një mendje me mënyrën se si po veprojnë shokët prokurorë. Unë propozoj: për regjentët – dënim me vdekje për të tre..., për këshilltarët – Sevovin dhe katër të tjerët – dënimin kapital... Për kabinetin e parë të Filovit, është e qartë – dënim me vdekje. (...)

Për kabinetin e dytë të Filovit: të merret i njëjti vendim. (...)

Sipas Krestomacisë së Historisë Bullgare 1944-1948, f. 484-485.



Si u morën vendimet – në bazë të fajit të kryer, apo bazuar mbi kritere të tjera? A duhet që këto vendime t'i marrin udhëheqësit politikë apo duhet që t'i marrin institucionet juridike përkatëse?

V-11 dhe V-12.

Fragment nga raporti i ministrit të Drejtësisë, lidhur me numrin e njerëzve të dënuar nga Gjykata e Popullit në Bullgari

Nga raporti i dr. Minço Neïçevit, ministër i Drejtësisë, drejtuar Komitetit Kombëtar të Frontit për Atdheun:

"(...) Nga data 23 dhjetor 1944 deri më 31 mars 1945, Gjykata e Popullit ka gjykuar 145 raste, me 10 907 të akuzuar. Ata kanë marrë dënimet e mëposhtme: 2 680 – janë dënuar me vdekje; 1 921 – me burgim të përjetshëm; 1 376 – 19-20 vjet burg; 962 – me 15 vjet burg; 727 – me 10 vjet burg; pjesa tjetër, 3 241 – me më pak se 10 vjet burg. Pothuajse të gjitha pronat e të dënuarve janë konfiskuar."

Manov, f. 21.

Memorandum i Britanisë, lidhur me gjyqet dhe zbatimin e vendimeve ndaj të ashtuquajturve kriminelë luftime në vendet e çliruara dhe satelite

Ambasada Britanike në Uashington, 31 mars 1945

2. Edhe pse individët e ekzekutuar pas gjyqeve të kohëve të fundit në Bullgari cilësohen si "kriminelë luftime", nga paditë dhe rrethanat në të cilat zhvillohen këto gjyqe bëhet e qartë se ato kanë karakter politik. Është miratuar një ligj, i cili shërben për të hequr qafe kundërshtarët politikë të atyre që tani janë në pushtet.

3. Një spastrim i tillë, megjithëse po zbatohet në mënyrë të pjesshme, do të krijojë një zbrazëti në jetën politike të vendit, duke bërë të mundur që pushtetin qeverisës ta marrë vetëm një parti dhe ajo të vendosë diktaturën.

Bullgaria- Armiku i panjohur i Rajhut të Tretë, f. 222-223.



Kur dihet se numri i njerëzve të dënuar me vdekje në gjyqin e Nurembergut ishte disa dhjetëra vetë, dhe ata që u dënuan në Japoni akoma më pak, si mund ta shpjegoni numrin kaq të madh të personave të ekzekutuar nga gjykatat e popullit në Bullgari? Si i komentonte Ambasada Britanike në Uashington këto gjyqe?

► **Fig. 56. Udhëheqësve ushtarakë, politikë dhe shtetërorë maqedonas u bëhet një pritje e ngrohtë në Shkupin e çliruar – kryeqyteti i Maqedonisë Jugosllave (13 nëntor 1944)**



V-13. Një fragment që përshkruan pushtimin e Bullgarisë nga Ushtria e Kuqe dhe marrjen e pushtetit nga Fronti për Atdheun

Për katër dekada e gjysmë, data 9 shtator 1944 u festua dhe u përkujtua si data e “kryengritjes popullore antifashiste” dhe e “revolucionit socialist”. Në fakt, ai ishte një grusht shteti, me ndihmën e një shteti tjetër, ushtria e të cilit hyri në Bullgari pasi na kishte shpallur luftë. Asnjë plumb nuk u qëllua kundër Ushtrisë së Kuqe të Stalinit në Bullgari. Përkundrazi, u prit si çliruesja e vendit... Guerrillasit filluan të dalin “triumfues” nga pyjet dhe hynë nëpër qytete e fshatra duke valëvitur flamuj të kuq dhe duke hedhur parrulla. “VDEKJE FASHIZMIT, LIRI POPULLIT!” Fjala më e përdorur dhe që dëgjohej më shpesh ishte **VDEKJE!**

(...) Nuk pati ndonjë kryengritje, sepse qeveria e Frontit për Atdheun e kishte marrë pushtetin pa

gjakderdhje. Por qenë ata që erdhën në pushtet, të cilët filluan të derdhnin gjak që ditën e parë të marrjes së pushtetit. E gjithë kjo ndodhi me miratimin e heshtur të “bratushki– vëllezërve (rusëve)”.

Manov, f. 11-12.

? Si e konsideron autori ndërrimin e regjimit? Cili ishte roli që luajti Ushtria e Kuqe në këtë ngjarje, dhe nga ana tjetër, cili ishte roli i partizanëve dhe i Frontit për Atdheun? Si e paraqesin fitimtarët këtë ngjarje?

► **Fig. 57. Populli i Beogradit mirëpret ushtrinë bullgare**



🔑 “Rroftë ushtria vëllazërore bullgare” – me këtë thirrje i priti populli i Beogradit fqinjët e tyre. Bullgaria mori pjesë në Luftën e Dytë Botërore në krahun e koalicionit kundër Hitlerit nga shtatori i vitit 1944, deri në maj të vitit 1945. Ushtria bullgare, së bashku me guerrillasit jugosllavë dhe pjesë të Frontit të Tretë Ukrainas, luftoi në territoret jugosllave, hungareze dhe austriake.

? Pyetje të përgjithshme mbi nënkapitullin Vc.

Ç’ndryshime pati në sistemin politik në vendin tuaj pas Luftës së Dytë Botërore? A ndodhi ndonjë ndryshim tjetër i madh në dhjetëvjeçarët pasardhës dhe për ç’arsye? Krahasoni vendin tuaj me vendet fqinje.

